

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เอกสารประกอบการศึกษา
พระอภิธรรมทางไปรษณีย์

ชุดที่ ๓ ตอนที่ ๑
เรื่องประเภทของจิต

อกุศลจิต ๑๒

- โลกมุลจิต ๘
- โทสมุลจิต ๒
- โมหมุลจิต ๒

อเหตุกจิต ๑๘

- อกุศลวิบากจิต ๗
- อเหตุกกุศลวิบากจิต ๘
- อเหตุกิริยาจิต ๓

กามาวจรโสภณจิต ๒๔

- มหากุศลจิต ๘
- มหาวิบากจิต ๘
- มหากิริยาจิต ๘

รวบรวมและเรียบเรียงโดย นายวิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ
(ปรับปรุง ครั้งที่ ๒)

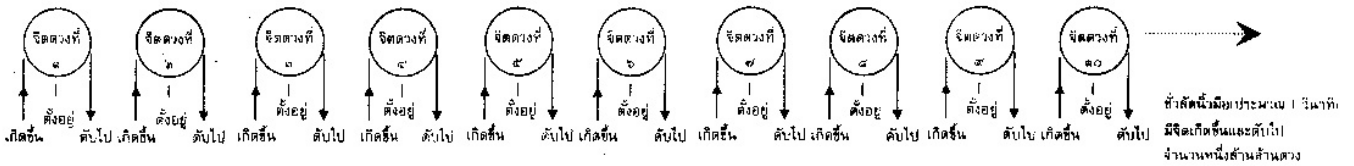
ได้รับอุปถัมภ์จากมูลนิธิเผยแผ่พระสัทธรรม
และผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาค

บทเรียนพระอภิธรรมทางไพบรณีย์

ชุดที่ ๓ ตอนที่ ๑

ประเภทของจิต

จากบทเรียนชุดก่อนได้ทราบแล้วว่า จิตเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ทำหน้าที่รู้อารมณ์ เมื่อประสาทตากระทบกับรูปารมณ์ (สิ่งที่เห็นด้วยตา) ก็เกิดการเห็นโดยจักขุวิญญาณ (จิตที่เกิดทางตา) โดยธรรมชาติแล้วจิตจะเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็วตามทวารทั้ง ๖ คือ ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง เพื่อไปรับอารมณ์ทางแต่ละทวาร จิตแต่ละดวงที่เกิดขึ้นจะมีอายุที่สั้นมาก แล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็ว จิตดวงใหม่ที่เกิดขึ้นจะตั้งอยู่ชั่วขณะแล้วก็ดับไปอีก จะมีจิตมากกว่า ๑ ดวง เกิดขึ้นซ้อนกันในขณะที่เดียวกันไม่ได้เด็ดขาด เพราะจิตดวงใหม่จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากจิตดวงก่อนยังไม่ดับลงไป ดังแสดงในภาพ

ตลอดชีวิตในชาติหนึ่งๆ จะมีจิตที่เกิดขึ้นและดับไปจำนวนมากมายสุดที่จะนับได้ ซึ่งก็หมายความว่าในชาติหนึ่งๆ นั้นเรามีการเกิดและตายนับครั้งไม่ถ้วนเช่นกัน เพราะจิตเกิดขึ้น ๑ ครั้ง ก็เท่ากับเราเกิด ๑ ครั้ง จิตดับลง ๑ ครั้ง ก็เท่ากับเราตายลง ๑ ครั้ง ความตายชั่วขณะนี้ท่านเรียกว่า **ขณิกมรณะ** แต่เพราะจิตเกิด-ดับสืบต่อกันรวดเร็วมาก จึงปิดบังความจริงในเรื่องนี้ไว้ทำให้หลงผิดคิดว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา อยู่ตลอดเวลา ปัญญาที่เห็นประจักษ์แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริงดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งจะได้อธิบายโดยละเอียดต่อไปในบทเรียนชุดที่ ๑๐

จิตมีสภาพรู้อารมณ์เป็นลักษณะ หรือเป็นธาตุรู้เท่านั้น ตามสภาวะแล้วจิตจะเกิดโดยลำพังไม่ได้ จะต้องมี **เจตสิก** (ธรรมชาติที่ประกอบกับจิต) เกิดร่วมอยู่ด้วยเสมอ กล่าวคือเมื่อจิตเกิดเจตสิกก็เกิดร่วมด้วย เมื่อจิตดับเจตสิกก็ดับพร้อมกับจิตด้วย ประจุความร้อนและแสงสว่างของไฟที่แยกออกจากกันไม่ได้ฉนั้น

เจตสิกธรรมหรือธรรมชาติที่ประกอบกับจิตนี้ แบ่งออกเป็น ๓ ฝ่าย

- มี โสภ โกรธ หลง ซึ่งเป็น อกุศลฝ่ายหนึ่ง
- มี ไม่โสภ ไม่โกรธ ไม่หลง ซึ่งเป็น กุศลฝ่ายหนึ่ง
- มี ลักษณะกลางๆ ซึ่งไม่ใช่ ทั้งกุศลและอกุศลอีกฝ่ายหนึ่ง

อาศัยความแตกต่างแห่งลักษณะของจิตที่เกิดขึ้นโดยเจตสิกที่แตกต่างกันดังกล่าว ท่านจึงได้จำแนกลักษณะของจิตออกเป็น ๘๔ ดวง (โดยย่อ) หรือ ๑๒๑ ดวง (โดยพิสดาร) ดังแสดงในหน้าที่ ๓ เหตุที่จำแนกจำนวนไว้ไม่เท่ากันก็เนื่องมาจากมรรคจิตและผลจิต ซึ่งโดยย่อจะนับแค่มรรคจิต ๔ ดวง และผลจิต ๔ ดวง ส่วนโดยพิสดารนั้น จะนำระดับของฌานคือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน และปัญจฌาน ที่เกิดกับมรรคจิตทั้ง ๔ มาพิจารณาด้วย ทำให้มรรคจิตเพิ่มจาก ๔ ดวง เป็น ๒๐ ดวง ส่วนผลจิตก็จะเพิ่มจาก ๔ ดวง เป็น ๒๐ ดวง ในทำนองเดียวกัน

โดยเหตุที่เจตสิกธรรมเข้าประกอบปรุงแต่งจิต แล้วทำให้จิตมีลักษณะแตกต่างกันไป ท่านจึงได้จำแนกลักษณะของจิตออกเป็น ๔ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑. กามาวจรจิต
๒. รูปาวจรจิต
๓. อรูปาวจรจิต
๔. โลกุตตรจิต

๑. กามาวจรจิต

คำว่า "กามาวจรจิต" มาจาก กาม + อวจร + จิต

- กาม** หมายถึง อารมณ์อันเป็นที่ต้องการ หรือเป็นที่ปรารถนาของกิเลส ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพารมณ์ และสัมผัสอารมณ์อันเป็นที่น่ายินดีน่าพอใจ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กามคุณอารมณ์ หรือ กามารมณ์
- อวจร** หมายถึง อาศัยอยู่หรือท่องเที่ยวไป
- จิต** หมายถึง ธรรมชาติที่รู้อารมณ์

กามาวจรจิต จึงมีความหมาย ๒ ประการ คือ

๑. เป็นจิตที่รับหรือเกี่ยวข้องกับกามคุณอารมณ์
๒. เป็นจิตที่เกิดอยู่เป็นประจำในกามภูมิ ๑๑ (เป็นส่วนมาก) ได้แก่ มนุษยภูมิ ๑ เทวภูมิ ๖ อปายภูมิ ๔ คือ สัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน

กามาวจรจิตนี้ เป็นจิตที่เป็นกุศล (เป็นบุญ) ก็มี เป็นจิตที่เป็นอกุศล (เป็นบาป) ก็มี และเป็นจิตที่เป็นผลของบุญก็มี ผลของบาปก็มี การแสดงออกทางกาย ทางวาจา ทั้งที่เป็นบุญและบาป สำเร็จได้ก็เพราะกามาวจรจิตเป็นผู้ตั้งการทั้งสิ้น กามาวจรจิตนี้มีทั้งหมด ๕๔ ดวง แบ่งออกเป็นอกุศลจิต ๑๖ ดวง อกุศลจิต ๑๘ ดวง และกามาวจรโสภณจิต ๒๔ ดวง (ดูรูปที่หน้า ๓ ประกอบ)

๑.๑ อกุศลจิต

อกุศลจิต คือ จิตฝ่ายบาปที่เกิดด้วยอำนาจของความโลภ (โลภเหตุ) บ้าง ความโกรธ (โทสเหตุ) บ้าง โดยมีความหลง (โมหเหตุ) เป็นผู้สนับสนุน จิตประเภทนี้จะให้ผลเป็นความทุกข์ เพราะเป็นตัวการ ให้กระทำบาปทางกาย ทางวาจา และทางใจ ดังต่อไปนี้

๑. การฆ่าสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ ให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน
๒. ลักทรัพย์ ขโมย ปล้น ฉ้อ ชิงทรัพย์
๓. ประพฤติผิดในกาม
๔. พุดโกหก หลอกลวงผู้อื่น
๕. พุดยุยง ส่อเสียด ให้ผู้อื่นผิดใจกัน
๖. กล่าวคำหยาบคาย ต่ำท้อผู้อื่น
๗. พุดเพื่อเจ้อ ไร้สาระ ปราศจากประโยชน์
๘. มีความต้องการอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่น
๙. มีความโกรธ อาฆาต พยาบาท คิดประทุษร้าย หรืออิจฉาริษยาผู้อื่น

๑๐. มีความเห็นผิด เช่น ไม่เชื่อกฎแห่งกรรม ไม่เชื่อเรื่องผลของบุญผลของบาป ไม่เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง ไม่เชื่อว่านรกสวรรค์มีจริง

อกุศลจิตมีทั้งหมด ๑๒ ดวง แบ่งออกเป็น

โลกมุลจิต ๘ ดวง (อ่านว่า โล-กะ-มูล-ละ-จิต)

โทสมุลจิต ๒ ดวง (อ่านว่า โท-สะ-มูล-ละ-จิต)

โมหมุลจิต ๒ ดวง (อ่านว่า โม-หะ-มูล-ละ-จิต)

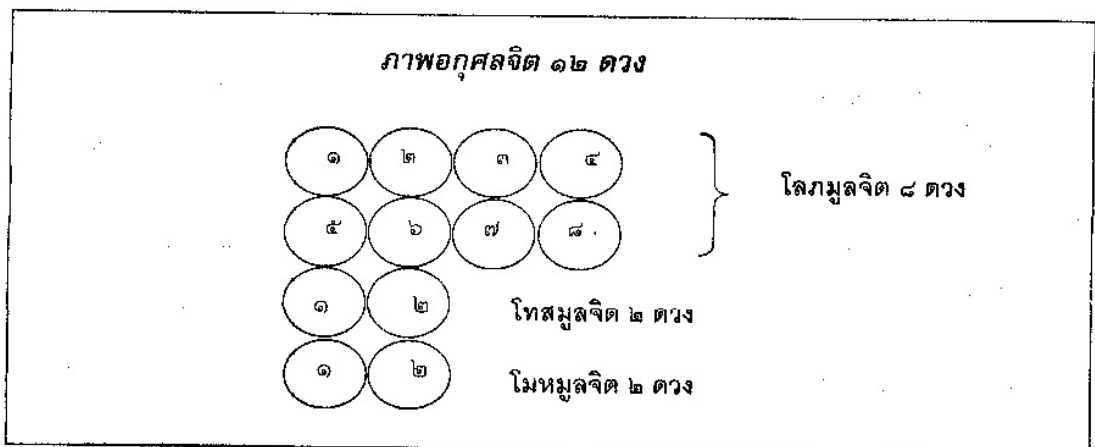
๑.๑.๑ โลกมุลจิต ๘

โลกมุลจิต คือ จิตที่เกิดขึ้นโดยมีโลภะเป็นมูลเหตุ โลภะเป็นเจตสิกที่ปรุงแต่งจิตให้เกิดความยินดีพอใจ และยึดติดในรูปที่สวย เสียงที่ไพเราะ กลิ่นที่หอม รสที่อร่อย การสัมผัสถูกต้องทางกายที่นำอภิมภย์ตลอดจนความยินดีพอใจและยึดติดในลาภ ยศ สรรเสริญ สุข

โลกมุลจิตเป็นจิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยโสภณัสคือความดีใจก็ได้ เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาคือรู้สึกเฉยๆ ก็ได้ ประกอบด้วยความเห็นผิดก็ได้ ปราศจากความเห็นผิดก็ได้ เกิดขึ้นเองก็ได้ หรือเกิดจากการชักชวนก็ได้

เมื่อจำแนกตามลักษณะต่างๆ ที่แตกต่างกันแล้ว โลกมุลจิตจะมีอยู่ ๘ ดวง แต่ละดวงมีลักษณะเฉพาะดังนี้

โลกมุลจิตดวงที่ ๑	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ประกอบด้วยความเห็นผิด	เกิดขึ้นเอง
โลกมุลจิตดวงที่ ๒	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ประกอบด้วยความเห็นผิด	เกิดจากการชักชวน
โลกมุลจิตดวงที่ ๓	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด	เกิดขึ้นเอง
โลกมุลจิตดวงที่ ๔	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด	เกิดจากการชักชวน
โลกมุลจิตดวงที่ ๕	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ประกอบด้วยความเห็นผิด	เกิดขึ้นเอง
โลกมุลจิตดวงที่ ๖	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ประกอบด้วยความเห็นผิด	เกิดจากการชักชวน
โลกมุลจิตดวงที่ ๗	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด	เกิดขึ้นเอง
โลกมุลจิตดวงที่ ๘	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด	เกิดจากการชักชวน

ที่ว่า ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด คือ เชื่อเรื่องกรรม เชื่อเรื่องผลของกรรม เชื่อว่านรกสวรรค์มีจริง เชื่อว่าโลกนี้มี โลกหน้าก็มี เชื่อว่าเมื่อตายแล้วต้องเกิดใหม่ในภพใดภพหนึ่งแล้วแต่กรรมจะจัดสรร สัตว์อายุสั้นก็เพราะกรรมอายุยืนก็เพราะกรรม เกิดมาในตระกูลที่ร่ำรวยก็เพราะกรรม มีปัญญาดีหรือโง่เขลา ก็เพราะกรรม เป็นต้น แต่ที่หาบาปลงไปก็เพราะกำลังของโลกมุลจิตมีมากกว่าจึงทำให้ชาติสติสัมปชัญญะไปบ้าง ในบางครั้ง ซึ่งต่างจากผู้ที่มีความเห็น

ผิด (มิจฉาทิฏฐิ) ที่คิดว่าชาติหน้าไม่มี บุญบาปไม่มี นรกสวรรค์ไม่มี กรรมและผลของกรรมก็ไม่มี ดังนั้นจึงกระทำ
บาปอกุศลด้วยความประมาทอยู่เป็นประจำ
ตัวอย่าง

นายดำเป็นผู้ที่มีความเห็นผิดว่ากฎแห่งกรรมเป็นเรื่องไร้สาระ วันหนึ่งมีเพื่อนมาชวนไปขโมยเงินในตู้รับ
บริจาคที่วัดแห่งหนึ่ง นายดำเห็นดีด้วยจึงไปตัดตู้รับบริจาคกับเพื่อนด้วยความดีใจเพราะมีเงินอยู่ในตู้เป็นจำนวนมาก
ขณะนั้นโลกมุขจิตดวงที่ ๒ ย่อมเกิดขึ้นเพื่อกระทำกรรมดังกล่าว เพราะโลกมุขจิตดวงที่ ๒ เป็นจิตที่เกิดขึ้นพร้อมด้วย
ความดีใจ ประกอบด้วยความเห็นผิด และเกิดโดยมีการชักชวน

โลกมุขจิตนี้ เป็นต้นเหตุสำคัญในการสร้างภพสร้างชาติให้แก่บรรดาสัตว์ทั้งหลาย เพราะบาปอกุศล
ทั้งหลายมีโลภะอยู่เบื้องหลังทั้งสิ้น แม้กระทั่งโทสมุขจิตที่จะกล่าวถึงต่อไป จะเกิดขึ้นได้ก็เพราะความไม่สมหวัง
ของโลกะ เมื่อใดที่หมดความทะยานอยาก หมดความใคร่ หมดความปรารถนาในอารมณ์ที่น่ายินดีพอใจแล้ว
ความโกรธ ความเสียใจ ซึ่งเป็นอาการของความไม่สมหวังหรือความผิดหวังก็จะมีอีกต่อไป

โลกมุขจิตนี้ สามารถเกิดกับปุถุชนได้ทั้ง ๔ ดวง แต่เกิดกับพระเสกขบุคคล (พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระ
อนาคามี) ได้เฉพาะโลกมุขจิตที่ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิด ๔ ดวงเท่านั้น และจะไม่เกิดขึ้นแก่พระอรหันต์ผู้สิ้น
อาสวกิเลส

อาการปรากฏของโลกมุขจิต ที่เกิดแก่บุคคลในภูมิต่างๆ มีดังนี้

๑. โลกมุขจิตของสัตว์เดรัจฉาน ย่อมอยากกิน อยากนอน และอยากสืบพันธุ์ เป็นต้น
๒. โลกมุขจิตของมนุษย์ ย่อมอยากเห็นสิ่งที่สวยงามๆ อยากได้ฟังเสียงที่ไพเราะ อยากได้กลิ่น
หอมๆ อยากได้สัมผัสที่ร่ำรวยๆ อยากได้สัมผัสอันประณีต อยากได้ ลาภ ยศ สรรเสริญ และความสุขต่างๆ ตลอดจน
ความเป็นผู้มีสุขภาพดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีอายุยืนยาว
๓. โลกมุขจิตของเทวดา ย่อมอยากได้ทิพย์สมบัติยิ่งๆ ขึ้นไป และยินดีพอใจอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส
สัมผัสอันประณีต
๔. โลกมุขจิตของพรหม ย่อมยินดีพอใจอยู่ในรูปกรรมฐาน เสวยรสของปิติและสุขเป็นอาหาร หรือยินดี
พอใจอยู่ในรูปกรรมฐาน ดำรงมั่นอยู่ในอุเบกขา และเอกัคคตา
๕. โลกมุขจิตของพระโสดาบัน และพระสกทาคามี ยังมีความยินดีพอใจใน รูป เสียง กลิ่น รส
สัมผัสที่น่าใคร่ปรารถนา แต่น้อยกว่าปุถุชนทั่วไปเพราะมีโลภะ โทสะ โมหะ ที่เบาบางแล้ว และไม่เวียนไปด้วยความ
เห็นผิดอีกด้วย
๖. โลกมุขจิตของพระอนาคามี ยังมีความยินดีพอใจในสุขอันเกิดจากการทำทาน แต่ไม่มี
ความยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสอีกต่อไป

๑.๑.๒ โทสมุขจิต

โทสมุขจิต คือจิตที่เกิดขึ้นโดยมีโทสะเป็นมูลเหตุ โทสะเป็นเจตสิกธรรมที่เป็นประธานในการปรุงแต่ง
จิตให้เกิดความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความกตัญญู ความเสียใจ ความอิจฉาริษยา ความตระหนี่
หวงแหน (มัจฉริยะ) ความรำคาญใจ (กุกกัจจะ) ความอาฆาต พยาบาท จองเวร จนถึงขั้น ประทุษร้าย ฯลฯ

โทสมุขจิตนี้ เกิดขึ้นพร้อมด้วยความไม่พอใจเสมอ เพราะเกิดจากการรับอารมณ์ที่น่าไม่ยินดีและไม่พอใจ
เกิดขึ้นเองบ้าง ถูกผู้อื่นหรือสิ่งอื่นชักชวนให้เกิดบ้าง ฉะนั้นโทสมุขจิตจึงมี ๒ ดวง คือ

- โทสมูลจิตดวงที่ ๑ เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความไม่พอใจ
- โทสมูลจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความไม่พอใจ

โทสมูลจิตจะเกิดขึ้นได้เอง ตัวอย่างเช่น ในขณะที่คิดพยาบาท อาฆาต มุ่งร้าย ปองร้ายผู้อื่น โทสมูลจิตดวงที่ ๑ ย่อมเกิดขึ้น

เมื่อรู้ข่าวการจากไปของคนใกล้ชิดก็จะร้องไห้เสียใจ หรือเมื่อได้ยินเสียงรถจักรยานยนต์ดังหนวกหูก็เกิดความรำคาญใจและด่าออกไป ก็ด้วยโทสมูลจิตดวงที่ ๒

โทสะนี้เป็นอนุสัยกิเลส คือเป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดานมาตั้งแต่อดีตชาติแล้ว สัตว์ในอบายภูมิ มีเดรัจฉานเป็นต้น ก็มีโทสะ มาเป็นมนุษย์ก็ยังมีโทสะ แม้ไปเป็นเทวดาก็ยังมีโทสะ ถึงแม้เป็นพระอรียบุคคลชั้นพระโสดาบันและพระสกทาคามีก็ยังมีโทสะเพียงแต่เบาบางลงเท่านั้น สำหรับผู้ที่ไปเกิดเป็นพรหมโทสะจะถูกข่มเอาไว้ด้วยอำนาจของฌาน ส่วนพระอนาคามีและพระอรหันต์จะไม่มีโทสะหลงเหลืออยู่เลย เพราะโทสะได้ถูกทำลายเป็นการถาวรแล้ว (สมุจเฉทปหาน)

๑.๑.๓ โมหมูลจิต

โมหมูลจิต คือ จิตที่เกิดขึ้นโดยมีโมหะเป็นมูลเหตุ โมหะเป็นเจตสิกธรรมที่ปรุงแต่งให้เกิดความหลงผิด ในวิสุทธิมรรคกล่าวว่า โมหะนี้เป็นรากเหง้าแห่งบาปอกุศลทั้งปวง โมหมูลจิตมี ๒ ดวง คือ

โมหมูลจิตดวงที่ ๑ เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉยๆ ประกอบด้วยความสงสัย (วิจิกิจฉา)

โมหมูลจิตดวงที่ ๒ เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉยๆ ประกอบด้วยความฟุ้งซ่าน (อุทธัจจะ)

คำว่า "สงสัย" ในที่นี้หมายถึง ความสงสัยในเรื่องกรรมและผลของกรรม สงสัยว่าบุญบาปมีจริงหรือไม่ นรกสวรรค์มีจริงหรือไม่ ตายแล้วไปไหน ชาติหน้ามีจริงหรือไม่ ไม่เกี่ยวกับความสงสัยในวิชาการหรือเรื่องราวต่างๆ ทางโลกทั้งสิ้น

คำว่า "ฟุ้งซ่าน" ในที่นี้หมายถึง คิดเลื่อนลอยไปในอารมณ์ต่างๆ ไม่มีความสงบ ไม่มีความตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว และที่คิดมากมายหลายอย่างนั้นก็คิดไปเฉยๆ คิดไปเรื่อยๆ ไม่ได้มุ่งมั่นจริงจังในสิ่ง ที่คิดนั้น

สรุป อกุศลจิต ๑๒

อกุศลจิต ๑๒ ซึ่งประกอบด้วย โลกมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒ และโมหมูลจิต ๒ นี้ เป็นจิตฝ่ายบาปให้ผลเป็นความทุกข์ เกิดได้ง่ายในบุคคลและสัตว์ทั้งหลาย โดยอาศัยเหตุ ๕ ประการ คือ

๑. ไม่ได้สร้างสมบุญไว้แต่ปางก่อน ๒. อยู่ในประเทศที่ไม่มีสัปปุรุษ ๓. ไม่คบหาสมาคมกับสัปปุรุษ ๔. ไม่ได้ฟังธรรมของสัปปุรุษ ๕. ตั้งตนไว้ผิด	}	เป็นอดีตกรรม เป็นปัจจุบันกรรม

๑.๒ อเหตุกจิต

อเหตุกจิต คือ จิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ

คำว่า "เหตุ" ในที่นี้หมายถึง ธรรมชาติที่ทำให้ผลเกิดขึ้น แบ่งเป็น ๒ พวก คือ

๑. อกุศลเหตุ คือเหตุที่ทำให้เกิดอกุศลกรรม มี ๓ เหตุคือ โลภะ โทสะ โมหะ

๒. กุศลเหตุ คือเหตุที่ทำให้เกิดกุศลกรรม มี ๓ เหตุคือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

ในอกุศลจิตที่ได้กล่าวมาแล้วทั้ง ๑๒ ดวง ก็มีอกุศลเหตุเข้าประกอบมากบ้างน้อยบ้างตามสมควร สำหรับกุศลจิตที่จะกล่าวถึงต่อไปก็มีกุศลเหตุเข้าประกอบ ๒ เหตุบ้าง ๓ เหตุบ้างตามสมควรเช่นกัน จิตที่เกิดขึ้นโดยมีเหตุประกอบนั้นในทางธรรมเรียกว่า สเหตุกจิต ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด ๗๑ ดวง

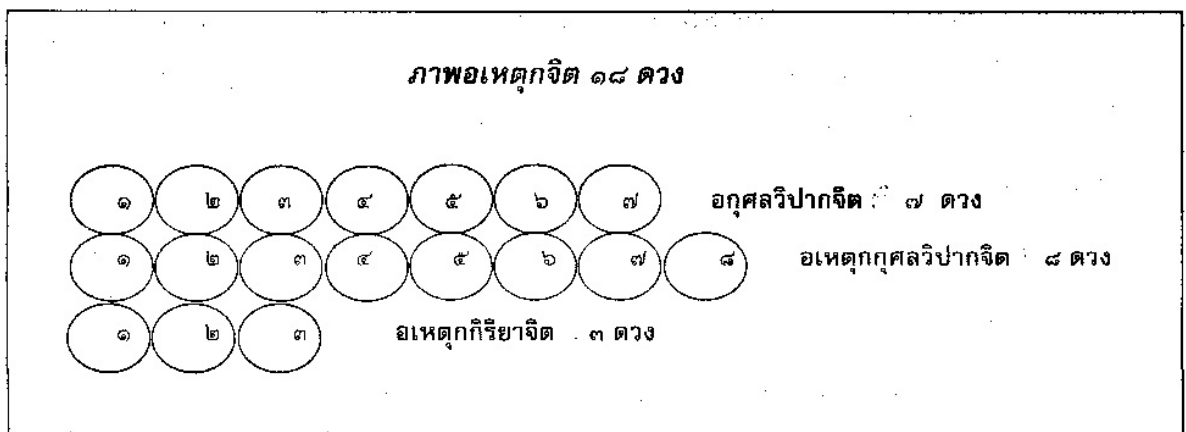
แต่ยังมีจิตอีกประเภทหนึ่งซึ่งไม่มีเหตุหนึ่งเหตุใดใน ๖ เหตุเข้าประกอบด้วยเลย จิตประเภทนี้เรียกว่า อเหตุกจิต ซึ่งมีจำนวน ๑๘ ดวง

อเหตุกจิต ๑๘ ดวงนี้ แบ่งออกได้เป็น ๓ จำพวก คือ

๑. อกุศลวิปากจิต มี ๗ ดวง (อ่านว่า อะ-กุ-สน-วิ-ปา-กะ-จิต)

๒. อเหตุกกุศลวิปากจิต มี ๘ ดวง (อ่านว่า อะ-เห-ตุ-กะ-กุ-สน-วิ-ปา-กะ-จิต)

๓. อเหตุกิริยาจิต มี ๓ ดวง (อ่านว่า อะ-เห-ตุ-กะ-กิ-ริ-ยา-จิต)

๑.๒.๑ อกุศลวิปากจิต (จิตที่เป็นผลของอกุศลกรรม)

อกุศลกรรมที่ได้ทำไว้แล้วในอดีต ตั้งแต่ชาติไหนภพไหนก็ตาม มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม และการพูดโกหกหลอกลวง เป็นต้น ย่อมไม่สูญหายไปไหน แต่จะคอยส่งผลให้ได้รับความทุกข์เมื่อมีโอกาส จิตที่ส่งผลให้เกิดความทุกข์นี้มีชื่อเรียกว่า อกุศลวิปากจิต มีอยู่ ๗ ดวง คือ

ดวงที่ ๑	จิตที่เกิดขึ้นทางตา เพื่อเห็นรูปที่ไม่ดี และรู้สึกเฉยๆ	มีชื่อเรียกว่า	จักขุวิญญาณฝ่ายอกุศลวิปาก
ดวงที่ ๒	จิตที่เกิดขึ้นทางหู เพื่อได้ยินเสียงที่ไม่ดี และรู้สึกเฉยๆ	มีชื่อเรียกว่า	โสตวิญญาณฝ่ายอกุศลวิปาก
ดวงที่ ๓	จิตที่เกิดขึ้นทางจมูก เพื่อรู้กลิ่นที่ไม่ดี และรู้สึกเฉยๆ	มีชื่อเรียกว่า	ฆานวิญญาณฝ่ายอกุศลวิปาก
ดวงที่ ๔	จิตที่เกิดขึ้นทางลิ้น เพื่อรู้รสที่ไม่ดี และรู้สึกเฉยๆ	มีชื่อเรียกว่า	ชีวหาวิญญาณฝ่ายอกุศลวิปาก
ดวงที่ ๕	จิตที่เกิดขึ้นทางกาย เพื่อรู้สัมผัสทางกายที่ไม่ดี และรู้สึกเป็นทุกข์	มีชื่อเรียกว่า	กายวิญญาณฝ่ายอกุศลวิปาก
ดวงที่ ๖	จิตที่เกิดขึ้นโดยรับอารมณ์ทั้ง ๔ ที่ไม่ดี และรู้สึกเฉยๆ	มีชื่อเรียกว่า	สัมปฏิจจนจิตฝ่ายอกุศลวิปาก
ดวงที่ ๗	จิตที่เกิดขึ้นพิจารณาอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ไม่ดี และรู้สึกเฉยๆ	มีชื่อเรียกว่า	สันตிரณจิตฝ่ายอกุศลวิปาก

การส่งผลของอกุศลกรรม มี ๒ ตอน คือ

๑. ตอนนำเกิดในภพใหม่ชาติใหม่ (ปฏิสนธิกาล) อกุศลกรรมทั้งหลายที่ได้กระทำไว้แล้วหากเป็นกรรมหนักก็จะนำไปเกิดในอบายภูมิ ๔ เป็นสัตว์นรกบ้าง เป็นเปรตบ้าง เป็นอสุรกายบ้าง เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง โดยมีสันตிரณจิตฝ่ายอกุศลวิปาก ซึ่งมีชื่อเฉพาะเรียกว่า อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิปาก (อกุศลวิปากจิตดวงที่ ๗) เป็นผู้ทำหน้าที่นำไปปฏิสนธิ (นำเกิด) ในอบายภูมิทั้ง ๔

๒. ตอนหลังจากเกิดแล้ว (ปวัตติกาล) ไม่ว่าจะเกิดเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน หรือมนุษย์ อกุศลกรรมทั้งหลายที่ได้กระทำไว้ก็จะตามส่งผลให้เห็นรูปที่ไม่ดี ได้ยินเสียงที่ไม่ดี ได้กลิ่นที่ไม่ดี ได้รับรสที่ไม่ดี ได้รับการสัมผัสทางกายที่ไม่ดี และจิตที่เกิดขึ้นโดยรับอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ไม่ดี ได้แก่อกุศลจิตดวงที่ ๑ - ๖

๑.๒.๒ อเหตุกกุศลวิปากจิต (จิตที่เป็นผลของกุศลกรรม)

กุศลต่างๆ ที่ได้กระทำไว้แล้ว ได้แก่ ทานกุศล ศีลกุศล และภาวนากุศล ย่อมไม่สูญหายไปไหนเช่นกัน แต่จะส่งผลให้ได้รับความสุขเมื่อโอกาสมาถึง จิตที่ส่งผลให้เกิดความสุขมีชื่อเรียกว่า อเหตุกกุศลวิปากจิต มีอยู่ ๘ ดวง คือ

ดวงที่ ๑	จิตที่เกิดขึ้นทางตา เพื่อเห็นรูปที่ดี และรู้สึกเฉยๆ	มีชื่อเรียกว่า	จักขุวิญญาณฝ่ายกุศลวิปาก
ดวงที่ ๒	จิตที่เกิดขึ้นทางหู เพื่อได้ยินเสียงที่ดี และรู้สึกเฉยๆ	มีชื่อเรียกว่า	โสตวิญญาณฝ่ายกุศลวิปาก
ดวงที่ ๓	จิตที่เกิดขึ้นทางจมูก เพื่อรู้กลิ่นที่ดี และรู้สึกเฉยๆ	มีชื่อเรียกว่า	ฆานวิญญาณฝ่ายกุศลวิปาก
ดวงที่ ๔	จิตที่เกิดขึ้นทางลิ้น เพื่อรู้รสที่ดี และรู้สึกเฉยๆ	มีชื่อเรียกว่า	ชีวหาวิญญาณฝ่ายกุศลวิปาก
ดวงที่ ๕	จิตที่เกิดขึ้นทางกายเพื่อรู้สัมผัสทางกายที่ดี และรู้สึกเป็นสุข มีชื่อเรียกว่า	กายวิญญาณฝ่ายกุศลวิปาก	
ดวงที่ ๖	จิตที่เกิดขึ้นเพื่อรับอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ดี และรู้สึกเฉยๆ	มีชื่อเรียกว่า	สัมปฏิจจนจิตฝ่ายกุศลวิปาก
ดวงที่ ๗	จิตที่เกิดขึ้นเพื่อพิจารณาอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ดี และรู้สึกเฉยๆ มีชื่อเรียกว่า	อุเบกขาสันตிரณฝ่ายกุศลวิปาก	
ดวงที่ ๘	จิตที่เกิดขึ้นเพื่อพิจารณาอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ดียิ่ง พร้อมด้วยความดีใจ มีชื่อเรียกว่า	โสมนัสสันตிரณฝ่ายกุศลวิปาก	

การส่งผลของอเหตุกกุศลวิปากจิต มี ๒ ตอน คือ

๑. ตอนนำเกิดในภพใหม่ชาติใหม่ (ปฏิสนธิกาล) กุศลกรรมที่เคยทำไว้แต่เป็นกุศลชนิดอย่างอ่อน เช่นการทำบุญโดยไม่เต็มใจทำ ทำบุญแล้วกลับมาคิดเสียดายในภายหลัง เป็นต้น กุศลกรรมอย่างนี้ก็ได้สูญหายไปไหน ถ้ามีโอกาสส่งผลนำเกิด จะนำเกิดเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิที่เป็นเทวดาชั้นต่ำ หรือนำเกิดเป็นมนุษย์ ที่มีร่างกายไม่สมบูรณ์ เป็นใบ้ บ้า ดาบอด หูหนวก หรือปัญญาอ่อนตั้งแต่เกิด ด้วยอุเบกขาสันตிரณอกุศลวิปากจิต (อกุศลวิปากจิตดวงที่ ๗) เพราะจิตดวงนี้เป็นผลของกุศลชั้นต่ำ ประเภท ทวิเหตุกโอมกกุศล

ส่วนมหาวิปากจิต (ที่จะกล่าวถึงต่อไปในหัวข้อกามาวจรโสภณจิต) อันเป็นผลของกุศลชั้นกลาง และกุศลชั้นสูงนั้น จะนำเกิดเป็นมนุษย์และเทวดาชั้นกลาง หรือมนุษย์และเทวดาชั้นสูง (จะอธิบายโดยละเอียดในหัวข้อ ๑.๓.๑)

๒. ตอนหลังจากเกิดแล้ว (ปวัตติกาล) ไม่ว่าจะเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาก็จะประสบกับอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายที่ตีๆ จิตที่เกิดขึ้นเพื่อพิจารณาอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ดี และดียิ่ง ด้วยอเหตุกกุศลวิปากจิตดวงที่ ๑-๘ ด้วยอำนาจของกุศลกรรมที่ได้ทำไว้

อาจมีผู้สงสัยว่า อกุศลวิปากจิตมีเพียง ๗ ดวง แต่ทำอเหตุกกุศลวิปากจิตจึงมีถึง ๘ ดวง ขอตอบให้ทราบ ว่า ในอเหตุกกุศลวิปากจิตนั้นมีสันตிரณจิต ๒ ดวง ดวงหนึ่งรับอารมณ์ที่ดีธรรมดามีเวทนาเป็นอุเบกขา (อุเบกขาสันตிரณจิต) อีกดวงหนึ่งรับอารมณ์ที่ดียิ่งมีเวทนาเป็นโสมนัส (โสมนัสสันตிரณจิต) ส่วนอกุศลวิปากจิตเป็นจิตที่รับอารมณ์ที่ไม่ดี ดังนั้น สันตிரณจิตที่เกิดขึ้นจึงมีเวทนาเป็นอุเบกขาแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ในการเรียกชื่อเหตุกจิตนี้ ก็อาจจะมีส่วนสงสัยอีกว่า เพราะเหตุไรกุศลวิปากจิตจึงไม่มีคำว่า **อเหตุก** นำหน้า เหมือนอเหตุกกุศลวิปากจิต ทั้งๆ ที่เป็นอเหตุกจิตเหมือนกัน ข้อนี้ขอตอบว่า กุศลวิปากจิต (จิตที่เป็นผลของกุศล) มีอยู่ถึง ๒ ประเภท คือ สเหตุกวิปาก เป็นวิปากจิตที่มีเหตุ ซึ่งได้แก่ มหากุศลวิปากจิต และ อเหตุกวิปากเป็นวิปากจิตที่ไม่มีเหตุ ซึ่งได้แก่ อเหตุกกุศลวิปากจิต ฉะนั้น จึงต้องใส่คำว่า **อเหตุก** ไว้ข้างหน้าเพื่อแสดงให้ทราบว่าวิปากเหล่านี้เป็นผลของมหากุศลที่เป็นอเหตุก คือไม่มีเหตุประกอบ ส่วนผลของอกุศลนั้นเป็น **อเหตุก** อย่างเดียว เป็นสเหตุกวิปากไม่มี ฉะนั้น จึงไม่จำเป็นต้องใส่คำว่า **อเหตุก** ไว้ข้างหน้า เพราะเป็นอเหตุกโดยแน่นอนอยู่แล้ว

๑.๒.๓ อเหตุกกิริยาจิต

อเหตุกกิริยาจิต เป็นจิตที่เกิดขึ้นสักแต่ว่ากระทำหน้าที่ของตนเท่านั้น ไม่เป็นบุญ ไม่เป็นบาป และไม่ใช่อจิตที่เป็นผลของบุญหรือผลของบาป คือ เป็นจิตที่ไม่ใช่เหตุและไม่ใช่อผล มี ๓ ดวง คือ

ดวงที่ ๑ จิตที่เกิดขึ้นทางใจ เพื่อทำหน้าที่พิจารณาอารมณ์ที่มากกระทบทางทวารทั้ง ๕ มีชื่อเรียกว่า **ปัญจทวาราวชชนจิต** จิตดวงนี้ทำหน้าที่พิจารณาอารมณ์ที่มากกระทบทางทวารทั้ง ๕ ว่าเป็นอารมณ์ทางทวารไหน และเป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปรับอารมณ์ทางทวารนั้น เปรียบเหมือนนายทวารที่รักษาประตูพระราชวัง ที่คอยเปิดประตูให้แก่แขกผ่านตามฐานะของบุคคล ไม่ได้ติดตามไปทำหน้าที่อย่างอื่น

ดวงที่ ๒ จิตที่เกิดขึ้นทางใจ เพื่อทำหน้าที่พิจารณาอารมณ์ที่มากกระทบทางมโนทวาร และทำหน้าที่ตัดสินปัญญาอารมณ์ คือ อารมณ์ที่ผ่านเข้ามาทางทวารทั้งห้า มีชื่อเรียกว่า **มโนทวาราวชชนจิต**
(ถ้าจิตดวงนี้เกิดขึ้นทางมโนทวารวิถี จะทำหน้าที่อ่าวชชนจิต)
(ถ้าจิตดวงนี้เกิดขึ้นทางปัญจทวารวิถี จะทำหน้าที่ไวภูฐัพพจิต)

ดวงที่ ๓ จิตที่เกิดขึ้นทางใจ เพื่อทำหน้าที่ทำให้เกิดการยึดของพระอรหันต์ เกิดขึ้นพร้อมด้วยความดีใจ มีชื่อเรียกว่า **หสิตุปปาตจิต**
จิตดวงนี้เกิดขึ้นเมื่อเวลาที่พระอรหันต์พิจารณาเห็นกรรมของบุคคลที่กำลังได้รับความทุกข์ แล้วย้อนกลับมาพิจารณาตัวท่านเองว่า ท่านได้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงแล้วจึงทำให้เกิดโสมนัส และเกิดการยึดขึ้น การยึดด้วยอาการเช่นนี้เกิดได้ด้วย **หสิตุปปาตจิต**

การหัวเราะและการยิ้มโดยทั่วไปเกิดจากจิตหลายประเภท บุคคลที่ไม่ใช่พระอรหันต์ย่อมหัวเราะหรือยิ้มด้วยโลภมูลจิตที่เป็นโสมนัส หรือมหากุศลจิตที่เป็นโสมนัส พระอรหันต์ท่านไม่มีกิเลสแล้วจึงไม่มีเหตุที่จะทำให้ท่านหัวเราะ อย่างมากก็เพียงแค่อยิ้มเท่านั้น ขณะที่พระอรหันต์อ้อมนั้น ท่านอาจยิ้มด้วยมหากิริยาจิตที่เป็นโสมนัส หรือ **หสิตุปปาตจิต** ซึ่งเป็นอเหตุกกิริยาจิตก็ได้

การยิ้มและการหัวเราะ

การยิ้มและการหัวเราะ ย่อมเกิดแก่บุคคลทั้งหลายในลักษณะที่แตกต่างกัน ในคัมภีร์อสังกการท่านจำแนกไว้เป็น ๖ อย่าง คือ

๑. **สิตะ** ยิ้มอยู่บนใบหน้า ไม่เห็นไรฟัน เป็นพระอาการยิ้มแฉ้มของพระพุทธเจ้า
๒. **หสิตะ** การยิ้มพอเห็นไรฟัน เป็นการยิ้มของพระอรหันต์ พระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบัน และปฎุชน แต่การยิ้มชนิดนี้ นอกจากพระอรหันต์แล้ว ก็เป็นการยิ้มที่ประกอบด้วยเหตุบุญหรือเหตุบาปเสมอ
๓. **วิหสิตะ** หัวเราะมีเสียงเบาๆ เกิดจากจิตของปฎุชนและพระอริยบุคคล ๓ พวก คือพระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี

- ๔. อติหสิตะ การหัวเราะมีเสียงดังมาก ซึ่งมีในปุถุชน พระโสดาบัน และพระสกทาคามี
- ๕. อปหสิตะ การหัวเราะจนไหวโยกทั้งกาย เป็นการหัวเราะเฉพาะปุถุชนเท่านั้น
- ๖. อุปหสิตะ การหัวเราะจนน้ำตาไหล เป็นการหัวเราะของปุถุชนเท่านั้น

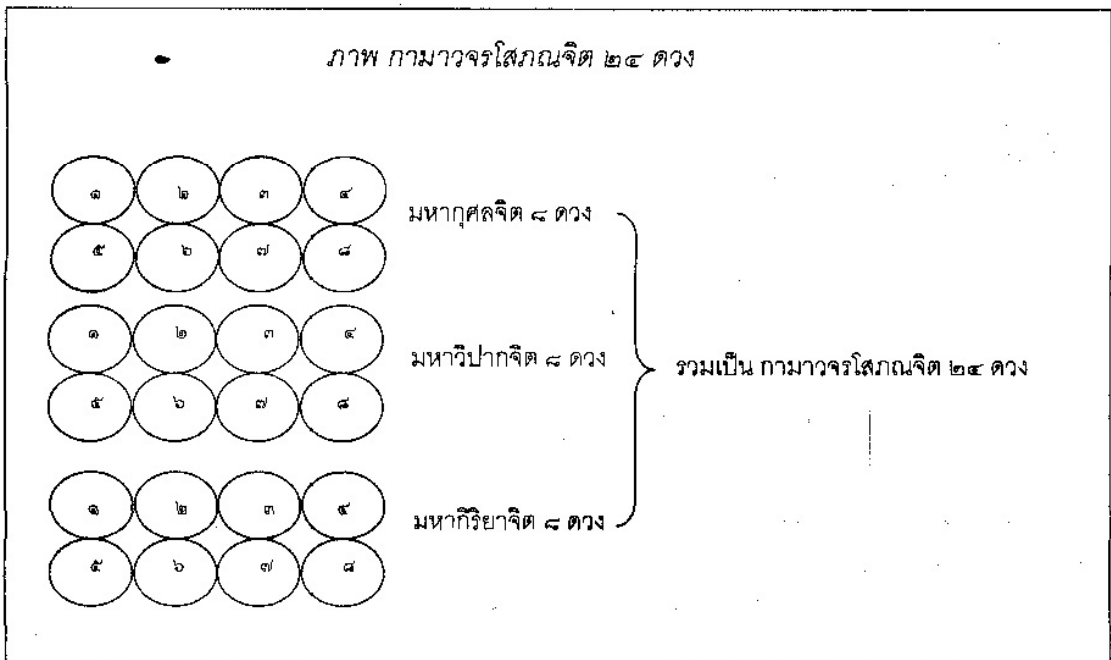
หสิตุปปาทจิตนี้ เป็นจิตที่ทำให้เกิดการยิ้มโดยไม่ยึดมั่นในอารมณ์ ซึ่งต่างจากจิตที่ทำให้เกิดการหัวเราะหัว ๆ ไป

สรุป อเหตุกจิต ๑๘

อเหตุกจิต จะเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่า ผลของกรรมนั้นมีจริง นอกจากเป็นผลให้สัตว์ต้องไปเกิดในทุคติภูมิ (อบายภูมิ ๔) หรือสุคติภูมิ (มนุษย์ภูมิ และ เทวภูมิ) ในปฏิสนธิกาลแล้ว ในอดีตกาล คือภายหลังการเกิดแล้ว ยังทำให้ประสบกับอารมณ์ทั้งที่ดีและไม่ดีสลับสับเปลี่ยนกันอยู่ตลอดเวลา ตามแต่โอกาสในการส่งผลของอดีตกรรมและปัจจุบันกรรมจะมาถึง บางครั้งก็เห็นไม่ดี ได้ยินไม่ดี ได้กลิ่นไม่ดี รุสไม่ดี สัมผัสถูกต้องไม่ดี ถูกนินทาว่าร้าย ถูกใส่ความ ฯลฯ เมื่อประสบกับเหตุการณ์เช่นนี้อย่าเพิ่งไปหลงโกรธผู้อื่นเป็นอันขาด เพราะการประสบกับอารมณ์ที่ไม่ดี (อนิฏฐารมณ์) เหล่านี้ล้วนเป็นผลของอกุศลกรรมที่เราเป็นผู้สร้างไว้เองในอดีตและปัจจุบัน (ทิฏฐธัมม-เวทนียกรรม) ทั้งสิ้น หาใช่เป็นการกระทำของใครอื่นไม่ และเมื่อใดที่เราได้เห็นสิ่งที่สวยงาม ได้ยินเสียงที่ไพเราะ หรือเรื่องราวที่ดีๆ ได้กลิ่นหอมๆ ได้ลิ้มรสที่อร่อย และได้รับความสุขกายสบายใจ เหล่านี้ล้วนเป็นผลของกุศลกรรมที่เราได้กระทำไว้แล้วในอดีตและปัจจุบันทั้งสิ้นเช่นกัน

๑.๓ กามาวจรโสภณจิต

กามาวจรโสภณจิต เป็นจิตที่แม้ว่ายังต้องท่องเที่ยววนเวียนอยู่ในกามภูมิ แต่ก็เข้าไปในฝ่ายที่ดีงาม คือเป็นจิตฝ่ายบุญ ฝ่ายกุศล ให้ผลเป็นความสุข แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือมหากุศลจิต ๘ ดวง มหาวิปากจิต ๘ ดวง ๘ ดวง มหากิริยาจิต ๘ ดวง

๑.๓.๑ มหากุศลจิต ๘

มหากุศลจิตเป็นจิตที่ประกอบด้วยกุศลเหตุ ๓ คือความไม่โลภ (อโลภเหตุ) ความไม่โกรธ (อโทสเหตุ) และความมีปัญญา (อโมหเหตุ) มหากุศลจิต มี ๘ ดวง คือ

มหากุศลจิตดวงที่ ๑	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหากุศลจิตดวงที่ ๒	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน
มหากุศลจิตดวงที่ ๓	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหากุศลจิตดวงที่ ๔	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน
มหากุศลจิตดวงที่ ๕	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหากุศลจิตดวงที่ ๖	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน
มหากุศลจิตดวงที่ ๗	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหากุศลจิตดวงที่ ๘	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน

มหากุศลจิตเป็นจิตอันเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ ๑๐ ประการ หรือบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ได้แก่

๑. ทาน คือ การให้สิ่งที่เป็นประโยชน์สุขแก่ผู้รับ
๒. ศีล คือ การรักษากาย วาจา ให้ตั้งอยู่ในศีล มีศีล ๕ เป็นต้น
๓. ภาวนา คือ การเจริญสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา
๔. อปจายนะ คือ การคารวะอ่อนน้อมต่อผู้ที่เจริญด้วยชาติวุฒิ วิทยุฒิ และ คุณวุฒิ
๕. เวยยาวัจจะ คือ การช่วยเหลือการงานแก่ผู้ที่ควรช่วยเหลือ
๖. ปัตติทาน คือ การอุทิศส่วนกุศลให้ผู้อื่น
๗. ปัตตานุโมทนา คือ การอนุโมทนายินดีในการทำบุญทำกุศลของผู้อื่น
๘. ธรรมสวณะ คือ การสดับรับฟังธรรม
๙. ธรรมเทศนา คือ การแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟัง
๑๐. ทิฏฐชุกกรรม คือ การทำความเห็นให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ปัญญาที่รู้ว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน เป็นต้น

เหตุให้เกิดมหากุศลจิต

๑. เคยได้สร้างบุญไว้แต่ชาติปางก่อน
๒. อยู่ในประเทศที่สมควร
๓. ได้คบหาสมาคมกับสัปบุรุษ
๔. ได้ฟังธรรมของสัปบุรุษ
๕. ตั้งตนไว้ชอบ

มหากุศลจิต เป็นจิตที่ไม่มีโทษและให้ผลเป็นความสุข จะส่งผลในอนาคต(ปฏิสนธิกาล)ให้เกิดเป็นมนุษย์และเทวดา และหลังจากเกิดแล้ว (ในปวัตติกาล)ก็จะตามส่งผลให้ได้รับแต่อารมณ์ที่ดีๆ กล่าวคือ ให้เห็นแต่สิ่งที่สวยงาม ได้ฟังเสียงที่ไพเราะ ได้กลิ่นที่หอมถูกใจ ได้ลิ้มรสที่อร่อย ได้รับสัมผัสที่สบายกาย ด้วยเหตุกุศลสุวิปากจิต ๘ ดวง ดังกล่าวมาแล้ว (หน้า ๗)

ปัญญา ที่ประกอบในมหากุศลจิตนี้ คือปัญญาที่มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ได้แก่ กัมมัสสกตาปัญญา และวิปัสสนาปัญญา อันเป็นเหตุให้มุ่งตรงสู่พระนิพพานเพียงอย่างเดียว

กัมมัสสกตาปัญญา คือปัญญาที่รู้ว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเอง รู้ว่าชาติหน้ามีจริง นรกสวรรค์มีจริง ชาตินี้ได้เกิดเป็นมนุษย์ แต่ชาติหน้าอาจเกิดเป็นสัตว์ในอบายภูมิอันได้แก่ สัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์เดรัจฉาน ก็ได้ การรู้เรื่องเหล่านี้จะเป็นเหตุ ให้เห็นทุกข์ เห็นโทษ เห็นภัย ของการเวียนเกิดเวียนตาย ไม่ว่าจะไปเกิดเป็นอะไร ก็มีแต่ทุกข์ทั้งสิ้น ดังนั้นในขณะที่ทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล หรือเจริญภาวนา ก็จะตั้งเจตนามุ่งหวังเพื่อลดกิเลส ละกิเลส ทำลายกิเลส อันเป็นเหตุให้พ้นไปจากการเวียนเกิดเวียนตายทุกครั้ง

วิปัสสนาปัญญา คือปัญญาที่รู้แจ้งความจริงของธรรมชาติ (ปรมาตมธรรม) ว่าแท้จริงแล้วหาได้มีสัตว์ มีบุคคล มีตัวเรา มีของเรา แต่ประการใดไม่ สัตว์ทั้งหลายเกิดจากขันธ์ ๕ มาประชุมกันตามเหตุตามปัจจัย ขันธ์ ๕ เมื่อย่อยให้ สั้น ก็เหลือเพียงกายกับใจ หรือรูปกับนาม ที่เกิดดับสลับต่อกันไปอย่างรวดเร็ว หาสาระตัวตนไม่ได้ เห็นว่ารูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เห็นว่านาม ก็ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ชีวิตทุกๆ ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงผันแปรอยู่ ตลอดเวลา ร่างกายนี้ก็มิแต่จะแก่ จะตายลงไป เมื่อตายแล้วก็ต้องเกิดอีก เพราะยังมีกรรมและกิเลสคอยสนับสนุนอยู่ เบื้องหลัง ครอบงำที่ยังต้องเกิด ครอบงำนั้นก็ยังคงทุกข์อยู่รำไป เมื่อใดที่พิจารณาอย่างนี้แล้ว ชื่อว่ามีวิปัสสนาปัญญา เพราะมองเห็นทุกข์ เห็นโทษ เห็นภัยของการมีชีวิต เกิดปัญญาไม่หลงใหลติดอยู่ในโลก มีความปรารถนาที่จะพ้นจากการเวียนเกิดเวียนตายไปให้เร็วที่สุด แม้ขณะทำบุญ ทำกุศล ก็จงตั้งความปรารถนาให้พ้นจากสังสารวัฏคือการเวียนเกิดเวียนตายทุกครั้งไป

กุศลกรรมทั้งหลาย มีทานกุศล ศีลกุศล ภาวนากุศล ที่มีกัมมัสสกตาปัญญา หรือวิปัสสนาปัญญาเข้า ประกอบ และมุ่งตรงต่อการลดกิเลส ละกิเลส ทำลายกิเลส อันเป็นเหตุให้ถึงพระนิพพาน คือพ้นจากการ เวียนเกิดเวียนตาย เรียกว่า **ทิထุกกุศลกรรม** ซึ่งเป็นกุศลกรรมที่ประกอบด้วยเหตุ ๓ อันได้แก่ อโลภเหตุ อโทสเหตุ และอโมหเหตุ (มีปัญญาเข้าประกอบ) การบริจาคทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา ที่มีปัญญาเข้าประกอบด้วย นั้น จะทำให้รู้เหตุ รู้ผล รู้วิธีวางใจ และตั้งความปรารถนาได้ถูกต้อง เป็นเหตุให้กุศลนั้นมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เป็น **วิวิฎฐคามินีกุศล** คือเป็นกุศลที่นำพาให้พ้นไปจากการเวียนเกิดเวียนตายได้ในที่สุด ผู้ที่มีปัญญาย่อมรู้ว่ากิเลสและกรรม (ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว) เป็นต้นเหตุให้มีการเวียนเกิดเวียนตายอย่างไม่รู้จักจบจักสิ้น เมื่อมีเกิดก็ต้องมีทุกข์เป็นธรรมดา การที่จะพ้นทุกข์ได้ก็คือต้องไม่เกิดอีก ดังนั้นในการทำกุศลทุกครั้งจะต้องวางใจให้ถูกว่าทำเพื่อลดกิเลส ละกิเลส ทำลายกิเลส เพื่อให้พ้นจากการเวียนเกิดเวียนตายได้ในที่สุด การตั้งความปรารถนาเช่นนี้ จะทำให้กุศลนี้ มีผลมากเพราะปราศจากกิเลสเข้าเจือปน และยังมีอานิสงส์มาก คือนำให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา หากเราสามารถทำให้เกิดปัญญาได้อย่างนี้ ทุกครั้งที่ทำบุญทำกุศล ปัญญานี้ก็จะมีสนับสนุนให้การเวียนเกิดเวียนตายของเราลดลงๆ ไปเรื่อยๆ และใกล้พระนิพพานเข้าไปทุกที (โปรดย้อนไปดูความหมายของ "พระนิพพาน" ในหนังสือ "สาระนารู้เกี่ยวกับพระอภิธรรม")

ส่วนกุศลกรรมใดๆ ที่ไม่มีกัมมัสสกตาปัญญา หรือวิปัสสนาปัญญาเข้าประกอบ กุศลกรรมนั้นเรียกว่า **ทวิเหตุกุศลกรรม** เป็นกุศลกรรมที่ประกอบด้วย อโลภเหตุ และอโทสเหตุ เพียง ๒ เหตุเท่านั้น ไม่มี อโมหเหตุ คือปัญญาเข้าประกอบ เช่นการทำบุญของเด็ก การทำบุญให้ทานตามเทศกาลประเพณี การรักษาศีล หรือการเจริญภาวนา ที่ปฏิบัติตามๆ กันมาโดยไม่เข้าใจเหตุผลอันแท้จริง มีแต่ศรัทธาเป็นตัวนำเท่านั้น การทำกุศลกรรมในลักษณะนี้ถือว่าไม่ประกอบด้วยปัญญา มีอานิสงส์น้อย ไม่เป็นเหตุให้พ้นไปจากการเวียนเกิดเวียนตาย (เป็นวิวิฎฐคามินีกุศล) เพราะเป็นการทำบุญที่สักแต่จะทำ ไม่รู้เหตุ ไม่รู้ผล ไม่รู้อะไรทั้งสิ้น

การทำกุศลใดๆ ไม่ว่าจะเป็นดีเหตุกุศล หรือทวีเหตุกุศลก็ตาม ความสำเร็จแห่งบุญจะมีมากหรือน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับเจตนาในกาลทั้ง ๓ ได้แก่

- ๑. ปุพพเจตนา คือ เจตนาที่เกิดขึ้นก่อนทำกุศล
- ๒. มุญจเจตนา คือ เจตนาที่เกิดขึ้นในขณะที่กำลังทำกุศล
- ๓. อปรเจตนา คือ เจตนาที่เกิดขึ้นภายหลังจากการทำกุศลแล้ว

การสร้างกุศลต่างๆ มี ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ก่อนทำก็ดี ขณะทำก็ดี หรือภายหลังจากที่ทำแล้วก็ดี หากไม่มีอกุศลใดๆ เข้าแทรกแซง คือมีกุศลเจตนาที่บริสุทธิ์ในกาลทั้ง ๓ ทานกุศล ศีลกุศล ภาวนากุศลที่กระทำนั้นจัดเป็นกุศลชั้นสูง (อุกถัมภูกุศล) ถ้ากุศลนั้นเป็นดีเหตุกุศลด้วยก็จะเรียกว่า ดีเหตุอุกถัมภูกุศล แต่ถ้ากุศลนั้นเป็นทวีเหตุกุศล ก็จะเรียกว่า ทวีเหตุอุกถัมภูกุศล ซึ่งจะให้ผลต่างกัน คือ

ดีเหตุอุกถัมภูกุศล จะนำเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาชั้นสูง และสามารถทำมรรค ผล นิพพาน ฌานสมาบัติ ให้เกิดขึ้นได้

ทวีเหตุอุกถัมภูกุศล จะนำเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาชั้นกลาง แต่ไม่สามารถทำมรรค ผล นิพพาน ฌานสมาบัติ ให้เกิดขึ้นได้

หากมีอกุศลเข้าแทรกแซงในระหว่างทำกุศล เช่น เกิดความเสียดายในทรัพย์ (มัจฉริยเจตสิก) หรือทำบุญเพื่อหวังถูกสืตเตอร์ (เกิดโลภะ) หรือเห็นพระภิกษุที่มารับบิณฑบาตมีท่าทางไม่สำรวมก็เกิดความไม่พอใจ (เกิดโทสะ) เป็นเหตุให้กุศลเจตนาในกาลทั้ง ๓ ไม่บริสุทธิ์ บุญกุศลที่กระทำนั้นจัดเป็น กุศลชั้นต่ำ (โอมกกุศล) ถ้ากุศลนั้นเป็นดีเหตุกุศลด้วย ก็จะเรียกว่า ดีเหตุโอมกกุศล แต่ถ้ากุศลนั้นเป็น ทวีเหตุกุศล ก็จะเรียกว่า ทวีเหตุโอมกกุศล ซึ่งจะให้ผลที่แตกต่างกัน คือ

ดีเหตุโอมกกุศล จะนำเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาชั้นกลาง (ทวีเหตุบุคคล) และไม่สามารถทำมรรค ผล นิพพาน ฌานสมาบัติ ให้เกิดขึ้นได้

ทวีเหตุโอมกกุศล นำเกิดเป็นมนุษย์และเทวดาชั้นต่ำ ที่มีร่างกายและจิตใจบกพร่อง เช่น ดาบอด หรือ หูหนวกแต่กำเนิด เป็นใบ้ บ้า ปัญญาอ่อน (จิตที่นำเกิดเป็น มนุษย์และเทวดาชั้นต่ำนี้ไม่ใช่หมาวิปากจิต แต่เป็นอุเบกขาสันตริณกุศลวิปากจิต)

การให้ผลของอุกถัมภูกุศล ย่อมให้ผลที่ดีและประณีตกว่าโอมกกุศล ฉะนั้นเจตนาในการทำกุศล จึงควรเป็นเจตนาที่บริสุทธิ์ในกาลทั้ง ๓ ดังที่กล่าวมาแล้ว

๑.๓.๒ มหาวิปากจิต

มหาวิปากจิต เป็นจิตที่เป็นผลของมหากุศลจิต หากทำบุญทำกุศลด้วยมหากุศลจิตอย่างไร ก็จะได้มหาวิปากจิตอย่างนั้น มหากุศลจิตเป็นเหตุ ย่อมให้ผลเป็นมหาวิปากจิตที่ตรงกันเสมอ

ดังนั้น มหาวิปากจิต จึงมีจำนวน ๘ ดวง เท่ากับมหากุศลจิต แต่ละดวงมีลักษณะดังนี้ :-

มหาวิปากจิตดวงที่ ๑	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหาวิปากจิตดวงที่ ๒	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน
มหาวิปากจิตดวงที่ ๓	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหาวิปากจิตดวงที่ ๔	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน

มหาวิปากจิตดวงที่ ๕	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหาวิปากจิตดวงที่ ๖	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน
มหาวิปากจิตดวงที่ ๗	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหากุศลจิตดวงที่ ๘	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน

มหาวิปากจิตทั้ง ๘ ดวงนี้ จะนำบุคคลให้ไปเกิด (ปฏิสนธิ) เป็นมนุษย์หรือเทวดาภูมิใดภูมิหนึ่ง ส่วนจะเป็นมนุษย์หรือเทวดาชั้นสูงหรือ หรือชั้นกลาง ย่อมขึ้นอยู่กับกุศลที่ทำให้ว่าเป็นดิเหตุกุศล หรือทวิเหตุกุศล และขึ้นอยู่กับเจตนาทั้ง ๓ กาล อันเป็นเครื่องชี้ว่ากุศลกรรมที่ทำไปนั้นเป็นอุกกุศลกุศล หรือโสมมกุศล ดังกล่าวมาแล้ว

มหาวิปากจิตทั้ง ๘ ดวงนี้ นอกจากจะทำหน้าที่นำเกิด (ปฏิสนธิ) เป็นมนุษย์หรือเทวดาดังกล่าวแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นวงจคิดเพื่อรักษาภพชาติที่เป็นมนุษย์หรือเทวดา ให้ดำรงอยู่ต่อไปจนกว่าจะตายอีกด้วย ดังนั้นบุคคลใดที่ได้กระทำมหากุศลกรรมไว้ ถ้ายังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้สิ้นชีวิตไปเสียก่อน ย่อมจะต้องได้รับผลเป็นมหาวิปากจิตดวงใดดวงหนึ่ง ไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเป็นเทวดาดังที่กล่าวมาแล้ว ตามเหตุที่ได้สร้างมาอย่างแน่นอน

๑.๓.๓ มหาภิริยาจิต

มหาภิริยาจิต เป็นจิตของพระอรหันต์ผู้หมดจดจากกิเลสแล้ว แต่ก็ยังต้องรับรู้อารมณ์ เพราะยังมีชีวิตอยู่ ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์จึงยังมีจิตที่ยังเกี่ยวข้องกับอารมณ์อยู่เสมอ แต่จิตที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ของพระอรหันต์นั้นไม่มีผลเป็นวิปากนำเกิดในภพใหม่ชาติใหม่อีกต่อไป จิตประเภทนี้ชื่อว่า มหาภิริยาจิต

โดยปกติจิตที่ทำหน้าที่คิดนึก หรือรู้สึกของปุถุชนและพระเสกขบุคคลจะมีอยู่ ๒ ประเภทคือ อกุศลจิต และกุศลจิต ทั้งอกุศลจิต และกุศลจิตเมื่อเกิดขึ้นเสพอารมณ์ คือทำหน้าที่ชวณะแล้ว จะเป็นเหตุให้เกิดวิปาก (ผล) ขึ้นในอนาคต หากเป็นวิปากของอกุศลก็จะนำเกิดใน อบายภูมิ ๔ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์เดรัจฉาน หากเป็นวิปากของกุศล ก็จะนำเกิดในสุคติภูมิ เป็นมนุษย์ เทวดา รูปพรหม หรืออรุปรหม ตามประเภทของกุศลกรรม

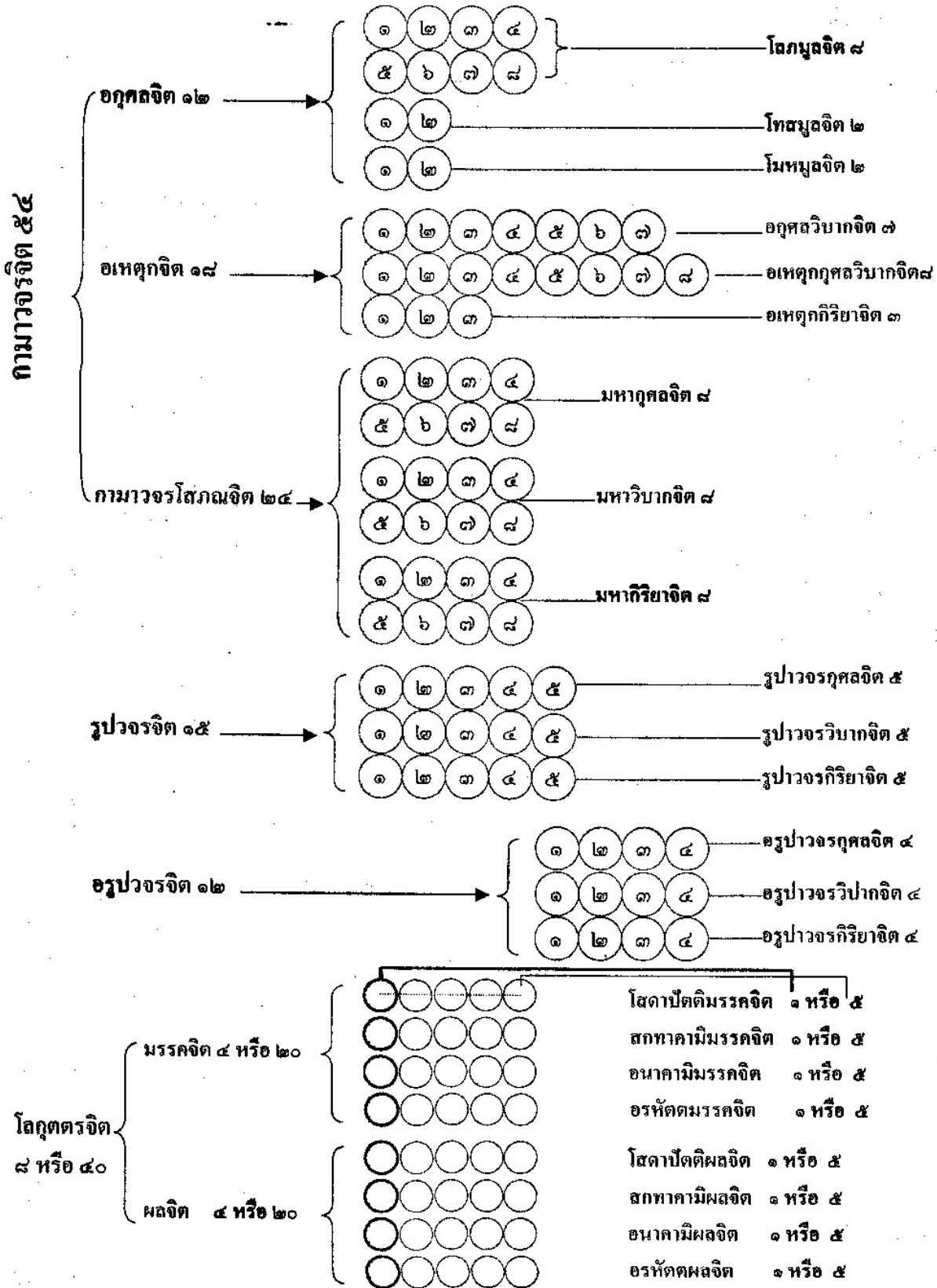
สำหรับพระอรหันต์ไม่เป็นเช่นนั้น เพราะการเสพอารมณ์หรือชวณะของพระอรหันต์ไม่ใช่จิตที่เป็นอกุศลหรือกุศล แต่เป็นจิตที่ปราศจากผลแล้ว ชื่อว่า มหาภิริยาจิต จิตประเภทนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปโดยปราศจากผลใดๆ ความเป็นอยู่ของพระอรหันต์ไม่มีจิตที่เป็นกุศลหรืออกุศล มีแต่มหาภิริยาจิตที่เป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์แก่มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย หรือเพื่อที่จะเทศนาสั่งสอนสืบทอดพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นเนื่อนานุญอันประเสริฐแก่ผู้ทำบุญกับท่านอีกด้วย

มหาภิริยาจิตนี้มีลักษณะคล้ายกับมหากุศลจิตทุกประการ ต่างกันก็ตรงที่มหาภิริยาจิตไม่ส่งผลเป็นมหาวิปากในอนาคตอีกต่อไป เพราะละอวิชชาได้แล้ว มหาภิริยาจิตมีทั้งหมด ๘ ดวง แต่ละดวงมีลักษณะดังนี้

มหาภิริยาจิตดวงที่ ๑	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหาภิริยาจิตดวงที่ ๒	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน
มหาภิริยาจิตดวงที่ ๓	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหาภิริยาจิตดวงที่ ๔	เกิดพร้อมด้วยความดีใจ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน
มหาภิริยาจิตดวงที่ ๕	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหาภิริยาจิตดวงที่ ๖	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน
มหาภิริยาจิตดวงที่ ๗	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นเอง
มหาภิริยาจิตดวงที่ ๘	เกิดพร้อมด้วยความเฉยๆ	ไม่ประกอบด้วยปัญญา	เกิดขึ้นจากการชักชวน

ได้รับอุปถัมภ์จากมูลนิธิเผยแพร่พระพุทธธรรม และผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาค
 พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๔๘ จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด
 พิมพ์ครั้งที่ ๑๓ วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๐ จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด

รูปแสดงลักษณะของจิต มีทั้งหมด ๘๘ หรือ ๑๒๑ แบบ(ดวง*)

จิตเป็นนามธรรม จึงไม่มีรูปร่างสัณฐาน ที่เขียนเป็นวงกลมๆ นั้นเป็นการสมมุติเพื่อสื่อให้เข้าใจกันได้
 เท่านั้น จิตที่เกิดขึ้นแต่ละขณะจะมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ใน ๘๘ หรือ ๑๒๑ แบบนี้เท่านั้น

ภารกิจของพระอรหันต์บางอย่างก็ต้องใช้ปัญญา เช่นการแสดงธรรม แต่บางอย่างที่ได้กระทำจนเกิดความเคยชินก็ไม่ต้องใช้ปัญญา เช่น การเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกาย มีการยืน เดิน นั่ง นอน ล้างหน้า แปรงฟัน เป็นต้น จิตของพระอรหันต์ทั้งหลาย ไม่ใช่จะรับรู้แต่เฉพาะนิพพานอารมณ์อย่างเดียว ย่อมรับภกามอารมณ์ มหัคคตอารมณ์ และบัญญัติอารมณ์ได้ทั้งสิ้น แต่จิตใจของพระอรหันต์ที่รับอารมณ์ต่างๆ เหล่านั้นหาได้เป็นไปกับอัสวกิเลสทั้งหลายไม่ เพราะท่านได้ทำลายอัสวกิเลสด้วยปัญญาในอรหัตตมรรคโดยสิ้นเชิงแล้ว

สรุปแล้วสภาวะจิตของพระอรหันต์เป็นจิตที่ตั้งงามเช่นเดียวกับมหากุศลจิต จะต่างกันก็ตรงที่มีมหากุศลจิต เกิดขึ้นกับปุถุชนและพระเสกขบุคคล เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มีวิปากทำให้เกิดภพใหม่ชาติใหม่ต่อไป

ส่วนมหากิรียาจิตซึ่งเป็นจิตของพระอรหันต์ เกิดขึ้นกับพระอรหันต์เท่านั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ไม่มียผลหรือไม่มีวิปากที่จะทำให้เกิดภพใหม่ชาติใหม่อีกต่อไป

จบ บทเรียนชุดที่ ๓ ตอนที่ ๑
ฉบับแก้ไขปรับปรุงครั้งที่ ๒ : ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๐
โดย มูลนิธิเผยแผ่พระสัทธรรม
ต่อไปเป็นบทเรียนชุดที่ ๓ ตอนที่ ๒

คำอ่าน

หฬิตฺตูปปาทจิต	(อ่านว่า ทะ-ลี-ตุบ-ปา-ทะ-จิต)
กัมมัสสกตาปัญญา	(อ่านว่า กัม-มัส-สะ-กะ-ตา-ปัญ-ญา)
วิภูฏคามินิกุศล	(อ่านว่า วิต-ตะ-คา-มี-นี-กุ-ศล)
ติเหตุกกุศล	(อ่านว่า ตี-เห-ตุ-กะ-กุ-ศล)
ทวิเหตุกกุศล	(อ่านว่า ทะ-วี-เห-ตุ-กะ-กุ-ศล)
ปุพฺพเจตนา	(อ่านว่า ปุพ-พะ-เจ-ตะ-นา)
มูญฺจเจตนา	(อ่านว่า มูญ-จะ-เจ-ตะ-นา)
อปรเจตนา	(อ่านว่า อะ-ปะ-ระ-เจ-ตะ-นา)
ติเหตุกอกกัฏฐกุศล	(อ่านว่า ตี-เห-ตุ-กะ-อุก-กัต-ตะ-กุ-ศล)
ทวิเหตุกอกกัฏฐกุศล	(อ่านว่า ทะ-วี-เห-ตุ-กะ-อุก-กัต-ตะ-กุ-ศล)
ติเหตุกโอมกกุศล	(อ่านว่า ตี-เห-ตุ-กะ-โอ-มะ-กะ-กุ-ศล)
ทวิเหตุกโอมกกุศล	(อ่านว่า ทะ-วี-เห-ตุ-กะ-โอ-มะ-กะ-กุ-ศล)